

Lena Hellblom Sjögren, fil dr, leg psykolog
2001-10-11

Främmandegörande av en förälder (föräldra-alienation)

En fundamental rättighet för barn är att ha kontakt med båda sina föräldrar. Då föräldrarna skiljer sig, vilket är vanligt (ca hälften av västvärldens äktenskap upplöses) blir barnen oftast lidande på något sätt.

Presentationen nedan syftar till att orientera om att den ena förälderns påverkan på barnet för egna behov och syften – och utan att respektera och ta hänsyn till barnets behov – kan skada barnet, mer eller mindre allvarligt. Detta är känt genom många skönlitterära och faktamässiga skildringar av och om barn som upplevt sina föräldrar skiljas i konflikt och med barnen som slagträn i sin egen kamp. Nedan är det empiri, samt förslag till diagnos och behandling utarbetade av en amerikansk barnpsykiater vid namn Richard Gardner som presenteras.

Det finns föräldrar som allvarligt försummar, slår eller utnyttjar sina barn. I sådana fall är självklart barnets avståndstagande berättigat och kan inte förklaras med att barnet påförts ett föräldra-alienationssyndrom. Men då avståndstagandet och svartmålningen uppkommer och växer med föräldrarnas konflikt i samband med skilsmässa eller vårdnadstvist finns grund för att undersöka om det kan vara fråga om en programmering från den ena föräldern (hjärntvätt) i kombination med barnets egna bidrag till svartmålningen av den främmandegjorda föräldern.

Det är inte graden av indoktrinering som utgör grund för diagnostiseringen av hur långt påverkan gått (och därmed hur skadat barnet kan anses vara) utan barnets beteende.

I slutet av 1990-talet började Gardner, som sedan 1970-talet arbetat med föräldrar och barn i skilsmässosituationer, utpröva en metod för avprogrammering av barn som påverkats av den ena föräldern till att ta avstånd från den andra. Han har prövat metoden i ett 20-tal fall och anser att flera bör pröva, eftersom det visat sig vara en hjälp för barnen att kunna utveckla naturlig kontakt med båda sina föräldrar.

Vissa symtom i barnets beteende är speciellt kännetecknande. Gardner urskiljer åtta primära symtom och fyra ytterligare observationsgrunder, se nedan och sammanfattning i tabell 1. Det avståndstagande beteendet kan ha utvecklats mer eller mindre allvarligt. Gardner urskiljer tre grader, en mild, en moderat och en allvarlig form, av föräldra-alienation. Vid den milda formen rekommenderar han inte någon överflyttning från alienatorn, men i den allvarliga formen rekommenderar Gardner att barnet för att inte skadas ytterligare bör överflyttas till den förälder som främmandegjorts för barnet, se tabell 2 nedan.

I 22 av de 99 fall där domstolen följde en sådan rekommendation av Gardner blev barnet hjälpt då programmeringen från den ena föräldern genom

överflyttningen till den andra föräldern bröts. Detta har han redovisat i en uppföljningsstudie (se sista referensen i referenslistan).

För att kunna hjälpa barnet bort från den påverkan som skett under längre eller kortare tid duger det inte att vara passiv. Det krävs medveten påverkan av barnet för att väcka till liv skuld och skam för den svartmålning av den ena föräldern som barnet av den andra föräldern tvingats att medverka i, självklart utan att göra barnet för skuldyngt. Samtidigt gäller det att få barnet att förstå att barnet också är offer (liksom den förälder som främmandegjorts/alienerats från barnet, kanske så långt som till att göras till en icke-person). Barnet har varit beroende av och utlämnad till den förälder som stått för nedsvärningen. Barnet har varit tvunget att göra denna förälder (alienatorn) till lags, för att få uppmärksamhet, eller av rädsla för att annars förlora också denna förälder.

1.

När barnet Lisa till exempel säger att hon inte vill träffa sin pappa för hon hatar honom, att han är tråkig, och att hon inte bryr sig om ifall hon aldrig mer får se honom, kan det ses som resultat av mammans svartmålningskampanj (det kan lika gärna vara pappan som svartmålar eller tar kraftigt avstånd från mamman). Om Lisa inte kan berätta om någonting roligt hon gjort med sin pappa eller säga något positivt om honom är det fråga om en allvarlig form av föräldraalienation.

2.

Lisa kanske förklarar sitt avståndstagande till pappan med att pappa alltid talade så högt då han sa åt henne att borsta tänderna, eller att han sa till henne att inte springa inomhus, eller att inte lämna henne i ett träd hela dagen (verklighetskärnan utgjordes av att Lisa lekte fågel med sin pappa då hon var liten, han satte henne på en gren och så kastade hon sig i hans famn, "flög" till honom). Det är exempel på de vaga, bagatellartade eller absurda rationaliseringar barnet som påförts PAS använder sig av. Typiskt är också att den alienerande föräldern ger barnet rätt i att den här typen av skäl är acceptabel grund för att undvika kontakt. För att återföra barnen till verkligheten krävs att deras uppgifter ifrågasätts kraftigt.

Tina 11 år hade inte träffat sin mamma på ett år. Gardner frågade varför. Tina sa att hon hatade sin mamma och att hon var elak.

När Gardner pressade Tina på att ge ett exempel som hon själv mindes på att mamman varit elak, berättade Tina att mamman velat vara med på julavslutningen och se pjäsen de satte upp i Tinas klass. Gardner sa att de skälen var skrattretande. Tina svarade att hon inte bryr sig om ifall någon skrattar, hon hatar i alla fall sin mamma och vill aldrig träffa henne igen.

Gardner: Har du berättat om de här skälen för någon annan än din pappa?

Tina: Nej.

Gardner: Jag tror att du skäms att berätta för andra människor, därför att du vet att de skulle tänka att du har en skruv lös om du kan tänka så förvänt. Vet du vad ordet förvänt betyder?

Gardner fortsätter att ifrågasätta de skäl Tina angivit för sitt avståndstagande från mamman. Han förklarar att det är viktigt att hon själv medger inför sig själv att det hon sagt är otroligt och inte begår misstag som hon kommer att ångra. Gardner poängterar, något jag själv funnit ytterligt väsentligt nämligen, att om

det låter otroligt eller orimligt är det förmodligen inte sant. Barnet behöver få höra att förklaringar de kommer med är orimliga eller otroliga, om de är det. Nästan rutinmässigt avfärdar de flesta terapeuter en sådan ifrågasättande hållning, men, skriver Gardner:

"Barn behöver sådana konfrontationer, speciellt därför att dessa barn ofta omges av människor som lättroget godtar de mest bisarra anklagelser som giltiga."

3.

Ett tredje symtom som kan leda till slutsatsen att det kan vara fråga om föräldraalienation är att barnet ser den ena föräldern som bra, snäll, god, den andra som dålig, dum, ond, dvs det finns inte någon ambivalens eller nyansering. Det finns barn som inte kan minnas något positivt om sin mamma eller pappa, inte ens då det konfronteras med ett fotografi av sig självt skrattande tillsammans med sin mamma/pappa. Barnet förklarar kanske att hon/han bara låtsades vara glad då kortet togs. Gardners rekommendation för behandling är även här konfrontation med verkligheten. Barnet behöver konfronteras med hur det verkligen varit, barnet behöver höra att ingen är alltigenom god eller ond, att världen inte är svart eller vit.

4.

Barnet som påverkas av den ena föräldern till att ta avstånd från den andra, hävdar ofta bestämt att det är hon/han själv som kommit fram till sitt avståndstagande. Genom att hävda sitt oberoende mildrar barnet skulden för den förälder som påverkat dem (alienatorn) och får uppskattning av denne för det. Den påverkande/programmerande föräldern stöder också ofta högljutt att det är fråga om barnets eget oberoende ställningstagande.

För terapeuten som skall hjälpa barnet är det viktigt att få barnet att växla från sitt reflexmässiga stöd till den programmerande föräldern, vilket barnet tror är barnets egna slutsatser, till att få kontakt med sina egna tankar och till att göra egna observationer. Gardner berättar om Greg 11 år som bodde med sin pappa och vägrade besöka sin mamma. Greg sa att han hatade sin mamma. När Gardner bad honom berätta om något särskilt som gjorde att Greg hatade mamman svarade Greg:

Greg: Jaa, hon har inte arbetat en enda dag i hela sitt liv, Det är därför jag hatar henne. Allt hon gjort är att vara hemma med barnen.

Gardner: Är det du säger nu verkligen din egen uppfattning?

Greg: Ja, det är min egen uppfattning. Ingen har sagt något sådant till mig.

Efter ytterligare replikväxling sa Gardner att han trodde att Greg sa så där för att hans pappa sa det.

Gardner avråder inte direkt från att fråga barnet vad det känner, men framhåller att det finns många fler tankar än känslor. Sara, 9 år, säger att hon inte vill träffa sin pappa på grund av hans nya kvinna Nina. När Gardner frågar varifrån hon fått sina tankar och känslor, svarar Sara:

Sara: Det är mina egna. Det är varifrån de kommer. Jag vet att du förmodligen tänker att de kom från min mamma, men du har fel.

Gardner svarar att Nina kan ha gjort saker som fått Sara, utifrån egen observationer, att tänka att hon inte ska ha kontakt med Nina. Han frågar hur många gånger Sara träffat Nina och vad som då hänt. Sara kan inte ge några skäl till att hon hatar Nina och tycker att Gardner är elak då han säger att han tror att hon säger så därför att Saras mamma hatar Nina. Sara uttrycker ännu mer negativism gentemot Gardner, men säger avslutningsvis att enda sättet att få henne att träffa Nina är om domaren beslutar att hon måste. En sådan yttre hjälp behöver många barn, för att våga gå emot den alienerande föräldern, poängterar Gardner.

5.

Barnen som är beroende av den förälder som svartmålar den andra föräldern ger oftast helt reflexmässigt sitt stöd, även om observationer och fakta talar emot denna förälder. Idealt är att ha hela familjen i intervju samtidigt så att föräldrarnas olika uppfattningar kan uttryckas samtidigt, och om videodokumenterade, kan användas senare. I behandlingen av detta symptom kan det vara fruktbart att jämföra barnet med en papegoja eller en marionett. Omdömesgillt använda kan sådana liknelser få barnet att börja tänka efter vad det själv sett och själv tänker, utifrån den skam och förlägenhet liknelserna ger upphov till.

6.

Samvetet behöver väckas hos det programmerade barnet. Interventionsprocessen syftar, enligt Gardner, till att få barnet till någon slags mittpunkt, en hälsosam balans: inte för mycket och inte för lite av skuld känsla.

Det barn som påförts ett föräldraalienationssyndrom hyser inte några skuld känslor över den grymhet som den andra föräldern utsätts för eller över att denne utnyttjas. Det är således ytterligare ett symptom i detta syndrom.

Frånvaron av skuld känsla som resultat av programmering kunde också iakttagas i samband med häxbränningen. De barn som utpekade häxorna dansade och sjöng medan häxorna brändes på bål, påminner Gardner (han har skrivit en bok om den sexuella övergreppshysterin i ljuset av häxprocesserna i Salem, USA: "Sex Abuse Hysteria. Salem Witch Trials Revisited," 1991).

Den programmerande mamman eller pappan kan vara respekterade människor som lär sina barn att vara respektfulla och snälla, men inte mot den andra föräldern, skriver Gardner. Varken empati (förmågan att intellektuellt sätta sig in i den andra personens situation) eller sympati (förmågan att sätta sig in i den andra personens känslor) finns vad gäller den andra föräldern. Han menar att den programmerande föräldern, i praktiken tränar sina barn att utveckla

psykopatiska tendenser. Barnet förväntas visa skuld känslor över antisocialt beteende gentemot den programmerande föräldern och hans/hennes nätverk, men inte över sitt antisociala beteende gentemot den andra föräldern och dennes nätverk. Det uppmuntras, men det kan vara naivt, framhåller Gardner, att tro att den antisocialitet barnet utvecklar inte någon gång skall drabba också den

programmerande föräldern. Hans erfarenhet från drygt 20 års arbete med skilsmässobarn är att de flesta föräldrar som påverkar sina barn att ta avstånd från den andra föräldern gör det medvetet och avsiktligt.

Det gäller speciellt då anklagelser om sexuella övergrepp framförs. Priset för att den anklagande därmed kan vinna fördelar i vårdnadskonflikten, eller känna att den anklagade fått "vad han/hon förtjänar", är barnets psykiska hälsa. Barnet kan programmeras till att omfatta övergreppsanklagelserna, driva dem, och till att helt glömma bort effekterna av anklagelserna.

Den falska anklagelsen kan ibland ha syftet att föra över intresset från en anklagande förälderns egna svagheter som förälder till de påstådda bristerna hos den anklagade föräldern. Gardner anser inte att det är att hjälpa barnet att låta dem "komma undan med mord", vilket han menar är en relevant jämförelse när det gäller en falsk anklagelse om sexuella övergrepp, vilken i USA kan ge livstids fängelse. I stället behöver barnet hjälpas att återerövra sitt samvete:

"Vet du att genom att berätta den där lögnen om att din pappa tog på din penis, kan han komma i fängelse. Du vet det, eller hur? Tycker du att det är en bra sak för en son att göra, att uttala lögn som får hans egen far i fängelse? Vet du att inte ens skurkar gör så. De känner vanligtvis någon sorts lojalitet mot medlemmar i den egna familjen. De kan ljuga och stjäla från andra, men de gör det inte vanligen mot dem som ingår i familjen, speciellt inte de egna föräldrarna. Vet du det?"

Gardner menar att de programmerade barnen inte älskar sina programmerare så mycket som de är rädda för dem. De är rädda för deras missnöje då de visar varma känslor för den främmandegjorda föräldern. De känner också skuld för den "olydnad" de därigenom visat den programmerande föräldern. Barnet kan få hjälp om terapeuten uttalar att barnet inte gör något fel för att det inte lyssnar till en förälder som lär det att göra något dåligt:

"Du kan förlora lite av din mors kärlek när du inte är elak mot din far, men du kommer att få extra kärlek från honom om du behandlar honom snällt. Jag vet att det är svårt, men är du tillräckligt stark att tala om för din pappa att du inte vill vara elak mot din mamma. Om din pappa verkligen älskade dig så mycket som han säger, skulle han inte säga till dig att göra sådana grymma saker mot din mamma."

7.

Ytterligare ett symptom, som starkt indikerar att det är fråga om ett föräldraalienationssyndrom, är barnets användande av ord och fraser i sina

kommentarer om den svartmålade föräldern som uppenbarligen inte kommer från barnet självt (så kallade lånade scenarier). Då Emma 5 år säger att pappans nya flickvän är en hora är det uppenbarligen något hon inte kommit på själv, utan lärt av någon, förmodligen mamman som övergivits av flickans pappa. Fred, 10 år, sa att hans mamma missbrukade honom (abused), men kunde inte specificera något tillfälle. Fred sa att hans mamma brukade missbruka pappan, varvid han ombads att berätta vad hon gjorde. Det kom fram att Fred hört sin mamma skrika till pappan ett par gånger per år, och att fadern då sagt att

hustrun verbalt missbrukade honom. På fråga om pappan skrek tillbaka svarade Fred ja. Han svarade nej på frågan om han inte ansåg att han bara upprepade det hans pappa sagt om mamman.

8.

Då mormor kommer för att hälsa på och blir utknuffad i trappen av sitt barnbarn och kallad jävla kärring, eller då farmor får sina julklappar tillbakaskickade, öppnade, eller då faster knappt hinner presentera sig innan barnet lägger på luren, ja då är det ytterligare symtom på att barnet påverkats till avståndstagande. Detta symtom handlar om att avståndstagandet kommit att omfatta inte bara den svartmålade föräldern utan hela hans/hennes familj och andra som står nära honom/henne.

Ytterligare överväganden som kan bidra till underlag för diagnos och differentiering är:

- Övergångssvårigheter vid tiden för umgänge.
- Barnets beteende under umgänget.
- Anknytningen till den alienerande föräldern, alienatorn.
- Anknytningen till den alienerade föräldern innan alienationen.

Symtom och överväganden för diagnos har sammanfattats av Richard Gardner i en tabell (tabell 1), liksom insatser för behandling (tabell 2), vilka undertecknad har översatt med Gardners tillstånd, se nedan.

Tabell 1: SÄRSKILJANDE DIAGNOS FÖR DE TRE TYPERNA AV FÖRÄLDRA-ALIENATIONS-SYNDROM (Parental Alienation Syndrome, PAS, Richard Gardner, övers. LHS)

	MILD	MODERAT	ALLVARLIG
Svartmålnings-kampanj	Minimal	Moderat	Formidabel
Svaga, obetydliga, el. absurda ratio-naliseringar för avståndstagandet	Minimal	Moderat	Mångfaldiga absurda rationaliseringar
Avsaknad av ambivalens	Normal ambivalens	Ingen ambivalens	Ingen ambivalens
Hävdande av oberoende tänkande	Frånvarande vanligtvis	Närvarande	Närvarande
Reflexmässigt stöd till	Minimalt	Närvarande	Närvarande

alienatorn			
Frånvaro av skuld känsla	Normalt	Minimal till ingen skuld känsla	Ingen skuld känsla
Lånade scenarier	Minimalt	Närvarande	Närvarande
Spridning av fientligheten till den alienerades familj o vänner	Minimalt	Närvarande	Formidabelt, ofta fanatiskt
Övergångs-svårigheter i samband med umgänge	Frånvarande vanligtvis	Moderata	Formidabla, el. umgänge omöjligt
Beteende under umgänge	Bra	Emellanåt antagonistiskt och provokativt	Inget umgänge el. destruktivt och ihållande provokativt beteende
Anknytning till alienatorn	Stark	Stark, svagt frisk till moderat patologisk	Allvarligt patologisk, ofta paranoid anknytning
Anknytning till den alienerade föräldern innan alienationen	Stark	Stark, frisk el. minimalt patologisk	Stark, frisk el. minimalt patologisk

Tabell 2: OLIKA BEHANDLING AV DE TRE TYPERNA AV FÖRÄLDRA-ALIENATIONS-SYNDROM (Parental Alienation Syndrome, PAS, Richard Gardner, övers.LHS)

	MILD	MODERAT	ALLVARLIG
JURIDISKA INSATSER	Domstolsavgörande att den alienerande föräldern ska ha kvar vårdnaden	Plan A (vanligast) 1. Domstolsavgörande att föräldern ska ha kvar vårdnaden 2. Domstolsförordnad PAS-terapeut 3. Sanktioner: a. Borgen b. Böter c. Samhällstjänst d. Skyddstillsyn e. Husarrest f. Inspärning Plan B (nödvändig ibland) 1. Domstolsavgörande om överflyttning av vårdnaden till den alienerade föräldern 2. Domstolsförordnad PAS-terapeut 3. Extremt restriktivt umgänge med den alienerande föräldern, övervakat för att undvika indoktrinering	1. Domstolsavgörande om att vårdnaden skall överföras till den alienerade föräldern 2. Domstolsbeslutat program för umgänge
Psyko-terapeutiska insatser	Vanligtvis inte behövliga	Planerna A och B Behandling av en domstolsförordnad PAS-terapeut	Umgänge övervakat av domstolsförordnad kontaktpers. PAS terapeut

Referenser:

Gardner, R. A. (1977, andra utgåva 1991), The Parents Book About Divorce, New York: Doubleday & Company, Inc.

Gardner, R. A. (1987, andra utgåva 1998), *The Parental Alienation Syndrome and the Differentiation Between Fabricated and Genuine Sex Abuse*, Cresskill, New Jersey: Creative Therapeutics, Inc.

Gardner, R. A. (1991), *Sex Abuse Hysteria: Salem Witch Trials Revisited*, Cresskill, New Jersey: Creative Therapeutics, Inc.

Gardner, R. A. (1992), *The Parental Alienation Syndrome: A Guide for Mental Health and Legal Professionals*, Cresskill, New Jersey: Creative Therapeutics, Inc.

Gardner, R. A. (1995), *Protocols for the Sex-Abuse Evaluation*, Cresskill, New Jersey: Creative Therapeutics, Inc.

Gardner, R. A. (2001), *Therapeutic Interventions For Children With Parental Alienation Syndrome*, Cresskill, New Jersey: Creative Therapeutics, Inc.

Gardner, R. A. (2001), "Should Courts order PAS children to Visit/Residewith the Alienated Parent? A Follow-up Study," *The American Journal of Forensic Psychology* 19 (3):61-106.